

Małgorzata Fedorowicz

Instytut Informacji Naukowej i Bibliologii
Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu
e-mail: fema@umk.pl

Polska bibliografia narodowa bieżąca na tle tendencji europejskich – obserwacje z początku wieku

Wprowadzenie

Termin *bibliografia narodowa bieżąca* nie jest jednoznaczny. Wystarczy przyjrzeć się kilku jego interpretacjom, by potwierdzić tę konstatację. Według normy *Bibliotekarstwo i bibliografia. Rodzaje i części składowe bibliografii. Terminologia*¹, przez pojęcie *bibliografia narodowa bieżąca* rozumie się „bibliografię narodową, w której dokumenty są rejestrowane po raz pierwszy (prymarnie) na podstawie autopsji egzemplarza obowiązkowego i opracowywane przez narodową centralę bibliograficzną w postaci pełnych i autorytatywnych opisów”². Kierując się tą definicją, można wysnuć wniosek, że bibliografia narodowa bieżąca ma charakter wyłącznie państwowy, a głównym kryterium doboru materiału jest miejsce wydania druku, czyli teren danego kraju. Podobne rozumienie tego terminu przyjęte było przed wielu laty przez gremia międzynarodowe, kiedy definiowano go jako pełny wykaz książek, dokumentów, broszur,

¹ PN-89/N-01225 *Bibliotekarstwo i bibliografia. Rodzaje i części składowe bibliografii. Terminologia*, Warszawa 1989.

² W tej samej normie bibliografia narodowa jest definiowana jako „bibliografia ogólna lub zespół bibliografii rejestrując(y) dokumenty opublikowane na terenie danego państwa (kraju)”.

wydawnictw ciągłych i innych drukowanych materiałów opublikowanych w granicach danego kraju w ciągu roku bieżącego lub poprzedniego³. Najnowsza definicja pochodząca z 1998 r., przywoływana w projekcie zaleceń IFLA dla bibliografii narodowych, potwierdza niejako przyznanie bibliografii narodowej bieżącej funkcji dokumentującej przede wszystkim dorobek wydawniczy danego kraju. Brzmi ona następująco: „bibliografia narodowa w znaczeniu współczesnym to zbiór autorytatywnych i pełnych opisów narodowej produkcji wydawniczej danego kraju, publikowany regularnie z możliwie minimalnym opóźnieniem zgodnie z międzynarodowymi standardami przez narodową agencję bibliograficzną”⁴.

Tymczasem bibliografie narodowe (również bieżące) mogą, oprócz charakteru państwowego (produkcja wydawnicza danego kraju), mieć także charakter językowy (produkcja wydawnicza w danym języku również poza granicami kraju) czy narodowy (dorobek wydawniczy narodu rozproszonego także w innych krajach)⁵. Są też bibliografie narodowe bieżące, które tracą swój formalnowydawniczy charakter w momencie rejestracji dokumentów dotyczących danego państwa lub narodu, stając się tym samym bibliografiami treściowymi.

Najwłaściwsza zatem wydaje się definicja zamieszczona w *Encyklopedii współczesnego bibliotekarstwa polskiego* autorstwa Janiny Pelcowej, mówiąca, że „bibliografia narodowa rejestruje dokumenty opublikowane przez autorów danej narodowości bez względu na miejsce i jęz[yk] ich wyd[ania] bądź opublikowane w danym państwie bez względu na narodowość ich autorów („Przewodnik Bibliograficzny”), bądź ukazujące się w danym jęz[yku] bez względu na miejsce ich wydania”⁶. Takie rozumienie terminu *bibliografia narodowa* (z uzupełnieniem – bieżąca, a zatem ukazująca się periodycznie w oznaczonych okresach) przyjęto w niniejszym tekście.

Celem bibliografii narodowej jest dokumentowanie produkcji wydawniczej kraju lub narodu na podstawie egzemplarza obowiązkowe-

³ H. F. Conover, *Current National Bibliographies*, Washington 1955. Cyt. za: *Guidelines for national bibliographies in the electronic age*, ed. by M. Žumer [on-line]. IFLANET [dostęp 30 września 2008]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.ifla.org/VII/s12/guidelines-national-bibliographies-electronic-age.pdf>.

⁴ R. D. Hansen, *History and Background*, [w:] *Guidelines for national bibliographies in the electronic age*.

⁵ *Bibliografia: metodyka i organizacja*, pod red. Z. Żmigrodzkiego, Warszawa 2000, s. 42; *Metodyka bibliograficzna. Poradnik dla autorów bibliografii specjalnych*, pod red. H. Hleb-Koszańskiej, M. Dembowskiej, H. Sawoniaka, Warszawa 1963, s. 28.

⁶ *Encyklopedia współczesnego bibliotekarstwa polskiego*, pod red. K. Głombiowskiego, B. Świdorskiego, H. Więckowskiej, Wrocław 1976, s. 26.

go, obsługiwanie potrzeb informacyjnych społeczeństwa poprzez ułatwianie bibliotekom gromadzenia dokumentów i tworzenie lokalnych katalogów, a także pomoc w poznawaniu narodowego piśmiennictwa za granicą⁷. Centrale bibliograficzne poszczególnych krajów starają się wypełniać te zadania, jednak sposoby ich realizacji niejednokrotnie różnią się, a odrębności te wynikają zarówno z ich możliwości finansowo-organizacyjnych, jak i tradycji bibliograficznych danego kraju. Dlatego autorka za cel niniejszego tekstu postawiła charakterystykę polskiej bibliografii narodowej bieżącej na tle cech i tendencji pojawiających się u jej europejskich odpowiedniczek. Podstawą analizy są spisy bibliograficzne czterech dużych krajów tzw. starej Europy (Wielkiej Brytanii, Francji, Niemiec, Szwecji) oraz tyłu krajów bloku postsowieckiego (Czech, Słowacji, Rosji i Litwy).

Bibliografie narodowe bieżące wymienionych krajów analizowano pod kątem kryteriów doboru materiału, liczby serii wchodzących w ich skład, rodzaju opisu, układu wersji drukowanych, postaci, w jakich się ukazują, instytucji opracowujących i odpowiadających za ostateczny kształt serwisów bibliograficznych.

Dobór materiałów

Wyjść należy od typów dokumentów rejestrowanych w bibliografiach narodowych. W 1977 r. wyróżniono trzy poziomy rejestracji dokumentów, które były uzależnione od możliwości poszczególnych agencji bibliograficznych:

- pierwszy stopień: wydawnictwa zwarte, wydawnictwa ciągłe, druki urzędowe,
- drugi stopień: druki muzyczne, dokumenty kartograficzne, dokumenty normalizacyjne, dokumenty patentowe, prace doktorskie i habilitacyjne, referaty na konferencje naukowe, sprawozdania z prac badawczych,
- trzeci stopień: artykuły, dokumenty dźwiękowe, dokumenty ikonograficzne, wydawnictwa techniczno-handlowe, filmy, wydawnictwa

⁷ M. Beaudiquez, *What will be usefulness of National Bibliographies in the future?*, „IFLA Journal” 2002, vol. 28, no. 1, s. 28–30. Cyt. za: J. Sadowska, *Bibliografia w Polsce na tle tendencji międzynarodowych*, [w:] *Piąta Ogólnokrajowa Narada Bibliografów*, Warszawa 11–13 czerwca 2003: referaty i dyskusja, pod red. J. Gregorczyk, Warszawa 2004, s. 28.

brajlowskie, mikroformy, przezrocza, inne dokumenty audiowizualne, dokumenty elektroniczne, exteriorica⁸.

Pierwszy poziom stanowił minimum, które winno być objęte rejestracją przez bibliografie narodowe, przy czym w odniesieniu do wydawnictw ciągłych chodziło o pierwsze numery nowych lub zmieniających się tytułów czasopism⁹. Aktualnie podejmuje się próby dokonania weryfikacji tej typologii, proponując np. podział na publikacje tradycyjne i sieciowe¹⁰. Jest to rzecz oczywista w sytuacji powstawania i rozwoju nowych form dokumentów i zanikania innych.

Każdy z przywoływanych krajów rejestruje inny zestaw dokumentów. Przykładowo w „British National Bibliography” rejestracji podlegają książki, nowe tytuły wydawnictw ciągłych oraz dokumenty elektroniczne¹¹. W szwedzkiej „Svensk Bokförteckning” rejestrowane są książki, wydawnictwa ciągłe, mapy i atlasy, druki muzyczne¹². W rosyjskiej bibliografii: książki, broszury, artykuły z gazet i czasopism, autoreferaty prac naukowych, recenzje, dokumenty ikonograficzne, druki muzyczne, dokumenty kartograficzne¹³. „Česká Národní Bibliografie” obejmuje rejestrację książki, wydawnictwa ciągłe, dokumenty ikonograficzne, druki muzyczne, dokumenty kartograficzne, dokumenty dźwiękowe i dokumenty elektroniczne¹⁴. W „Bibliographie Nationale Française” możemy znaleźć opisy książek, wydawnictw ciągłych, druków muzycznych, dokumentów karto-

⁸ J. Sadowska, dz. cyt., s. 30.

⁹ R. D. Hansen, *History and background*, [w:] *Guidelines for national bibliographies in the electronic age*.

¹⁰ K. M. Suhorukov, *Nacional'naâ bibliografiâ v traktovkie IFLA i RKP*, „Bibliografiâ” 2007, nr 1, s. 11–17. Za: *Bibliografia Analityczna Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej* [on-line]. Warszawa 1990– [dostęp 30 września 2008]. Dostępny w World Wide Web: <http://mak.bn.org.pl/cgi-bin/makwww.exe?BM=15>.

¹¹ Zob. *Bibliographic Services. The British National Bibliography* [on-line]. Wetherby 2003– [dostęp 22 grudnia 2008]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.bl.uk/bibliographic/natbib.html>.

¹² *Swedish National Bibliography* [on-line]. Stockholm 2004– [dostęp 30 września 2008]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.kb.se/english/find/bibliographies/national/>; *LIBRIS database contents* [on-line]. Stockholm 2003– [dostęp 30 września 2008]. Dostępny w World Wide Web: http://librishelp.libris.kb.se/help/content_eng.jsp?open=about.

¹³ *[Bazy danych]* [on-line]. KNIGAINFO [dostęp 30 września 2008]. Dostępny w World Wide Web: <http://knigainfo.ru/about-db.aspx>.

¹⁴ *ČNB – Česká národní bibliografie* [on-line]. Praha 1999– [dostęp 30 września 2008]. Dostępny w World Wide Web: http://sigma.nkp.cz/F/S6EN94T1TLY1EPNY1SYH-8B7XRN6UUPGYDJ4GDN6TPIKGE8QGSS-01201?func=file&file_name=base-info.

graficznych, audiowizualnych i elektronicznych¹⁵. Natomiast litewska „Bibliografijos Žinios” uwzględnia książki, dokumenty dźwiękowe, wydawnictwa ciągłe, lithuanica oraz artykuły z czasopism¹⁶.

Bieżąca bibliografia narodowa polska rejestruje książki, artykuły z czasopism i gazet, wydawnictwa ciągłe, dokumenty kartograficzne, druki muzyczne, exteriorica, a od 2001 r. dokumenty elektroniczne¹⁷. W 2008 r. rejestracją objęto także dokumenty dźwiękowe¹⁸. Jak widać, nie odbiega w kwestii doboru materiału od swoich europejskich odpowiedniczek, obejmując rejestracją również te dokumenty, które wykraczają poza przytaczane wcześniej minimum.

Wymieniane w niektórych przykładach exteriorica mogą mieć charakter językowy, etniczny lub przedmiotowy. Polonicum definiowane jest bardzo szeroko, biorąc pod uwagę zarówno kryterium językowe, narodowościowe, jak i treściowe¹⁹. Polska bibliografia nie jest jednak wyjątkiem – tak szerokie pojmowanie przyjęły lithuanica²⁰ i bohemia²¹. Natomiast rejestrowane w bibliografii niemieckiej germanica obejmują zarówno wydawane za granicą publikacje w języku niemieckim, tłumaczenia z języka niemieckiego, jak i dokumenty dotyczące Niemiec²².

Kwestią istotną z punktu widzenia nowoczesnych form dokumentów jest rejestrowanie dokumentów elektronicznych w wersji on-line i off-line. Jak wykazały badania ankietowe przeprowadzone w europejskich bibliotekach narodowych i agencjach bibliograficznych, których wyniki prezentowano na 76. Konferencji IFLA w 2005 r., większość z nich archiwizuje zasoby cyfrowe zarówno na trwałych nośnikach, jak i o dostępie zdalnym. Ogromną rolę w rejestrowaniu dokumentów sieciowych odgry-

¹⁵ Zob. *Bibliographie nationale française* [on-line]. Paris 1999– [dostęp 30 września 2008]. Dostępny w World Wide Web: <http://bibliographienationale.bnf.fr/>.

¹⁶ D. Sipavičiute, *National Bibliography* [on-line]. Do: M. Fedorowicz. 14 lipca 2008, 14:03 [dostęp 30 września 2008]. Korespondencja osobista.

¹⁷ Dokumenty elektroniczne są rejestrowane we wkładce do „Przewodnika Bibliograficznego” oraz w oddzielnej bazie danych „Bibliografia Dokumentów Elektronicznych”.

¹⁸ Baza zawiera opisy dokumentów dźwiękowych z lat 2000–2007 i jest aktualizowana na bieżąco. Nie ma drukowanego odpowiednika.

¹⁹ Zob. szerzej *Polska bieżąca bibliografia narodowa: dobór i selekcja materiału*, pod red. J. Sadowskiej, Warszawa 1999, s. 40–42.

²⁰ Por. *Pratarme*, Bibliografijos Žinios. Lithuanika 2006, nr 2, s. 6.

²¹ E. Lichtenbergova, *National Bibliography* [on-line]. Do: M. Fedorowicz. 28 czerwca 2008, 12:28 [dostęp 30 września 2008]. Korespondencja osobista.

²² U. Ackermann, *National Bibliography* [on-line]. Do: M. Fedorowicz. 28 czerwca 2008, 10:24 [dostęp 30 września 2008]. Korespondencja osobista.

wają zrewidowane zapisy prawne będące podstawą egzekwowania egzemplarza obowiązkowego²³.

Jednym z pierwszych krajów europejskich, który podjął się rejestrowania dokumentów elektronicznych on-line, była Litwa. Tutaj zaczęto je archiwizować w 2002 r.²⁴ W 2003 r. takie działania poczyniła „British National Bibliography”²⁵. W 2005 r. te same kroki podjęła „Bibliographie Nationale Française”²⁶, natomiast począwszy od 2006 r., dokumenty elektroniczne o dostępie zdalnym zaczęła rejestrować „Deutsche Nationalbibliographie”²⁷.

Nie we wszystkich wymienionych krajach dobrze funkcjonuje program Cataloguing in Publication (CIP) pozwalający uzyskać informacje o drukach, które mają się ukazać. W Wielkiej Brytanii nadal są one umieszczane w bibliografii²⁸, w Niemczech natomiast po rezygnacji z wydawania w 2002 r. serii N funkcjonuje serwis Neuerscheinungsdienst (ND), oparty na bieżących danych przesyłanych przez wydawców do Verzeichnis Lieferbarer Bücher (VLB), który jest oferowany przez Deutsche Nationalbibliothek²⁹.

Z doбором materiału do bibliografii narodowych bieżących wiąże się kwestia liczby serii, w których prezentowana jest ich zawartość. Należy jednak pamiętać, że w zależności od ich postaci (drukowana, elektroniczna – CD-ROM/DVD-ROM, baza danych dostępna on-line) liczba ich może się zmieniać, co wiąże się bezpośrednio z powolnym odchodzeniem od form tradycyjnych oraz – w przypadku wersji elektronicznych – brakiem konieczności przygotowywania np. kumulacji indeksów. Sporo serii ma „Deutsche Nationalbibliographie”, która w postaci elektronicznej obejmuje: serię A – rejestrującą książki i periodyki znajdujące się w han-

²³ B. Wiggins, *IFLA survey on inclusion of electronic resources in national bibliographies*. W: *World Library and Information Congress: 71th IFLA General Conference and Council „Libraries – A voyage of discovery”, August 14th–18th 2005, Oslo, Norway* [on-line]. Oslo 2005 [dostęp 30 września 2008]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.ifla.org/IV/ifla71/papers/177e-Wiggins.pdf>.

²⁴ Zob. *Guidelines for national bibliographies in the electronic age*.

²⁵ *Bibliographic Services*.

²⁶ Ch. Lupovici, *Web crawling: the Bibliothèque nationale de France experience*. W: *World Library and Information Congress: 71th IFLA General Conference and Council* [dostęp 30 września 2008]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.ifla.org/IV/ifla71/papers/074e-Lupovici.pdf>.

²⁷ U. Ackermann, dz. cyt.

²⁸ Zob. *Bibliographic Services*.

²⁹ U. Ackermann, dz. cyt.

dlu księgarskim, germanica, dokumenty elektroniczne, B – książki i periodyki spoza handlu księgarskiego, H – dysertacje naukowe, C – mapy, M – druki muzyczne, T – dokumenty dźwiękowe³⁰. Liczebnością nie odbiega bibliografia rosyjska, która ukazuje się w wersji elektronicznej w ośmiu seriach: książki, artykuły z gazet, artykuły z czasopism, autoreferaty dysertacji naukowych, recenzje, dokumenty ikonograficzne, dokumenty muzyczne, dokumenty kartograficzne³¹. Natomiast poddana reorganizacji w 1996 r. bibliografia litewska „Bibliografijos Žinios” składa się w formie tradycyjnej z pięciu serii: „Książki” („Knygos”), „Wydawnictwa Ciągłe” („Serialiniai leidiniai”), „Artykuły” („Straipsniai”), „Lituanika” oraz od 1997 r. „Dokumenty Dźwiękowe” („Garso Dokumentai”) rejestrujące oprócz dźwiękowych również nagrania wideo oraz dokumenty elektroniczne³². Seria „Artykuły” („Straipsniai”) uwzględniana jest w litewskiej bibliografii już tylko w postaci elektronicznej bazy danych³³.

Polska bibliografia narodowa bieżąca jest ujęta w następujących zasadniczych członach: „Przewodnik Bibliograficzny” (książki, mapy, nuty, ryciny, dokumenty elektroniczne), „Bibliografia Zawartości Czasopism” (artykuły z czasopism), „Bibliografia Wydawnictw Ciągłych” oraz „Bibliografia Wydawnictw Ciągłych Nowych, Zawieszonych i Zmieniających Tytuł”³⁴ (wydawnictwa ciągłe), „Polonica Zagraniczne” (książki uznane za polonica).

Należy jednak dodać, że „Bibliografia Zawartości Czasopism” funkcjonuje aktualnie jako baza danych, a w jej skład wchodzi baza „Artykuły z czasopism polskich” oraz powstała z początkiem 2002 r. baza „Prasa” (aktualnie „Artykuły z gazet i tygodników polskich”). Pierwsza obejmuje rejestracją artykuły z czasopism naukowych i społeczno-kulturalnych, druga – artykuły z 25 dzienników, tygodników i dwutygodników. Celem

³⁰ Por. *Deutsche Nationalbibliographie* [on-line]. Leipzig, Frankfurt am Main, Berlin 2004– [dostęp 30 września 2008]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.d-nb.de/service/zd/dnb.htm>.

³¹ Por. [Bazy danych].

³² R. Varniene, *Bibliographic control within Lithuanian Integrated Library Information System*. IFLA Bibliography Section Newsletter [on-line] 2006, April [dostęp 30 września 2008]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.ifla.org/VII/s12/pubs/s12-newsletter-April06.pdf>.

³³ D. Sipavičiute, dz. cyt.

³⁴ „Bibliografia Wydawnictw Ciągłych Nowych, Zawieszonych i Zmieniających Tytuł” ukazywała się od 1976 r. jako samoistny dodatek do „Przewodnika Bibliograficznego”, natomiast począwszy od 2003 r., ukazuje się jako samodzielny kwartalnik.

tego podziału jest oddzielenie tekstów publicystycznych od naukowych³⁵. Dokumenty kartograficzne (mapy, atlasy, globusy) są rejestrowane (począwszy od 2005 r. z materiałem za 2002 r.) w półroczniku „Bibliografia Dokumentów Kartograficznych” oraz w bazie danych. Natomiast dokumenty dźwiękowe uwzględnione są jedynie w postaci bazy danych.

Rodzaj opisu, charakterystyki instrukcyjno-wyszukiwawcze oraz układ

Opisy bibliograficzne dokumentów w bibliografiach narodowych opierają się zazwyczaj na przepisach ISBD (ang. *International Standard Bibliographic Description*) lub AACR2 (ang. *Anglo-American Cataloguing Rules*). Większość przywoływanych bibliografii stosuje przepisy ISBD. Bibliografie narodowe zaopatrują opisy bibliograficzne dokumentów w charakterystyki informacyjno-wyszukiwawcze dwójakiego rodzaju, mianowicie opis przedmiotowy oraz symbol klasyfikacji bibliograficzno-bibliotecznej.

Przyglądając się stosowanym w analizowanych bibliografiach narodowych charakterystykom, można zauważyć stopniowe odchodzenie od klasyfikacji UKD (Uniwersalna Klasyfikacja Dziesiętna) na rzecz KDD (Klasyfikacja Dziesiętna Deweya). W ostatnich latach zamiany takiej dokonały zarówno Niemcy, jak i Francja. Uniwersalnej Klasyfikacji Dziesiętnej wierne pozostają kraje Europy Środkowo-Wschodniej. Szwecja stosuje krajowy system SAB oraz hasła przedmiotowe Biblioteki Kongresu³⁶. W polskiej bibliografii narodowej bieżącej stosuje się hasła przedmiotowe w języku haseł przedmiotowych Biblioteki Narodowej oraz klasyfikację UKD.

Z językami klasyfikacyjnymi wykorzystywanymi w bibliografiach narodowych wiąże się kwestia układu zrębu głównego wersji drukowanych

³⁵ A. Giedroyc-Kwiatkowska, „Bibliografia Zawartości Czasopism” – stan prac, potrzeby i możliwości, [w:] *Piąta Ogólnokrajowa Narada Bibliografów*, s. 157.

³⁶ M. Heiner-Freiling, *The use of the Dewey Decimal Classification (DDC) in the German National Bibliography*, IFLA Bibliography Section Newsletter [on-line] 2006, April [dostęp 30 września 2008]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.ifla.org/VII/s12/pubs/s12-newsletter-April06.pdf>; U. Knutsen, *Bibliographic control in the Nordic countries*. W: *World Library and Information Congress: 71th IFLA General Conference and Council*. Dostępny w World Wide Web: <http://www.ifla.org/IV/ifla71/papers/166e-Knutsen.pdf>.

podstawowych trzonów bibliografii bieżącej, rejestrującej dokumenty zwarte. Jak wiadomo, według zaleceń UNESCO dla bibliografii narodowych publikowane zeszyty bieżącej bibliografii narodowej powinny być ułożone według schematu klasyfikacji o zasięgu międzynarodowym³⁷. Zazwyczaj jest to więc porządkowanie systematyczne według przywoływanych najpopularniejszych klasyfikacji UKD i KDD. Francja, Niemcy, Wielka Brytania stosują KDD, natomiast Rosja i Litwa – UKD. Czechy, Słowacja oraz Szwecja całkowicie zrezygnowały z wersji drukowanych bibliografii narodowej bieżącej. Polska bibliografia bieżąca nie odbiega od pozostałych krajów, wykorzystując w swoim podstawowym członie („Przewodnik Bibliograficzny”) porządkowanie według UKD.

Postać fizyczna bibliografii

Przeobrażenia służb informacyjno-bibliograficznych na początku lat 70. XX w., wywołane automatyzacją procesu bibliograficznego, wpłynęły na przemiany w wydawaniu, opracowywaniu i użytkowaniu bibliografii narodowej bieżącej. Zastosowanie komputerów w jej publikowaniu było wymuszone koniecznością opanowania wzrostu produkcji wydawniczej, ale także usprawnieniem wydawania kumulacji bieżącego materiału. To z kolei miało zapewnić użytkownikom efektywniejsze wyszukiwanie informacji³⁸. Automatyzacja bieżącej bibliografii narodowej spowodowała również przyspieszenie budowy katalogów centralnych, ułatwienie prowadzenia statystyki bieżącej produkcji wydawniczej państw, a także podniesienie poziomu kompletności tych bibliografii³⁹. Wynikiem tych przeobrażeń było pojawienie się pod koniec lat 80. ubiegłego wieku bibliografii narodowych w wersji elektronicznej (on-line i na CD-ROM-ie)⁴⁰.

³⁷ UNESCO 1977 recommendations on national bibliographies. W: ICNBS, Copenhagen, 25–27 November 1998 Pre-conference Booklet Universal Bibliographic Control and International MARC Core Programme (UBCIM) and Division of Bibliographic Control [on-line]. Ballerup 1998 [dostęp 30 września 2008]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.ifla.org/VI/3/icnbs/preconf.pdf>.

³⁸ Bibliografia: metodyka i organizacja, s. 191, 199.

³⁹ Tamże, s. 200.

⁴⁰ M. Žumer, *Guidelines for electronic national bibliographies, are they needed?* W: World Library and Information Congress: 69th IFLA General Conference and Council „Access Point Library: Media – Information – Culture”, August 1st–9th 2003, Berlin, Germany [on-line]. Berlin 2003 [dostęp 30 września 2008]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.ifla.org/IV/ifla69/papers/108e-Zumer.pdf>.

Bibliografie narodowe bieżące dostępne on-line dawały możliwość szybkiej aktualizacji oraz gwarantowały szerokie grono odbiorców, dlatego gwałtowny ich rozwój był tylko kwestią czasu. Z każdym rokiem wzrasta więc liczba państw udostępniających bibliografie narodowe bieżące wyłącznie w wersji elektronicznej. „Bibliographie Nationale Française” oraz „Česka Národní Bibliografie” zrezygnowały z wersji drukowanej w 1999 r. W 2003 r. na wersję elektroniczną przeszła szwedzka „Svensk Bokförteckning”, która od 2004 r. jest dostępna wyłącznie on-line⁴¹.

Analizowane bibliografie aktualnie mają następujące postaci: drukowaną (Wielka Brytania, Niemcy, Rosja, Litwa), bazy danych on-line (Wielka Brytania, Niemcy, Francja, Szwecja, Czechy, Słowacja, Rosja, Litwa) oraz postać elektroniczną na CD/DVD-ROM-ie (Wielka Brytania, Czechy, Słowacja, Niemcy). Widać zatem dominację formy elektronicznej, przy czym – jak już sygnalizowano – nie zawsze serie ukazujące się drukiem pokrywają się z tymi dostępnymi on-line (np. Rosja, Niemcy).

Polska bibliografia nie odbiega znacznie od tych tendencji, oferując w zależności od tytułu wersję drukowaną, elektroniczną na CD-ROM-ie oraz bazy danych. Oto tabela obrazująca postaci, w jakich ukazują się poszczególne części bibliografii narodowej bieżącej w Polsce.

Tabela 1. Fizyczna postać zasadniczych członów polskiej bibliografii narodowej bieżącej

Forma bibliografii	Przewodnik Bibliograficzny	Bibliografia Zawartości Czasopism	Bibliografia Wydawnictw Ciągłych	Bibliografia Wydawnictw Ciągłych Nowych, Zawieszonych i Zmieniających Tytuł	Polonica Zagraniczne
Drukowana	x			x	x
Elektroniczna (CD-ROM)	x	x			
Elektroniczna (dyskietka) ⁴²	x	x		x	
Elektroniczna (baza danych on-line)	x	x	x	x	x

Źródło: opracowanie własne.

⁴¹ Zob. *Guidelines for national bibliographies in the electronic age*.

⁴² Zob. Biblioteka Narodowa. Usługi i oferty [on-line]. Warszawa 2005 [dostęp 22 grudnia 2008]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.bn.org.pl/index.php?id=98&dd=1>.

Jak widać, „Przewodnik Bibliograficzny” ukazuje się nadal jako drukowany tygodnik, ale jest także dostępny w wersji elektronicznej. Postać drukowaną zachowały też „Polonica Zagraniczne” oraz „Bibliografia Wydawnictw Ciągłych Nowych, Zawieszonych i Zmieniających Tytuł”, które można przeszukiwać także w Internecie. „Bibliografia Zawartości Czasopism” od 2003 r. dostępna jest jedynie w wersji elektronicznej, podobnie jak „Bibliografia Wydawnictw Ciągłych”, która od rocznika 2001 ma wyłącznie taką postać. Pisząc o możliwości przeszukiwania polskiej bibliografii narodowej bieżącej jako bazy danych w Internecie, należy zwrócić uwagę, że każda z jej części obejmuje materiał o zróżnicowanym zasięgu chronologicznym. I tak: „Przewodnik Bibliograficzny” (w Internecie „Książki polskie”) obejmuje publikacje od 1973 r., „Bibliografia Zawartości Czasopism” (w Internecie „Artykuły z czasopism polskich”, „Artykuły z gazet i tygodników polskich”) – od 1996 r., „Bibliografia Wydawnictw Ciągłych” oraz „Bibliografia Wydawnictw Ciągłych Nowych, Zawieszonych i Zmieniających Tytuł” (w Internecie „Bibliografia Wydawnictw Ciągłych” – od 1958 r.; „Czasopisma polskie” – od 1985 r.) oraz „Polonica Zagraniczne. Bibliografia” (w Internecie „Polonica zagraniczne”) – od 1993 r.

Należy zaznaczyć, że ze wszystkich bibliografii narodowych dostępnych on-line można korzystać bezpłatnie.

Centrala bibliograficzna

Narodowa centrala bibliograficzna to „jednostka organizacyjna funkcjonująca w ramach krajowego systemu bibliotecznego, która jest odpowiedzialna za przygotowanie autorytatywnych i pełnych opisów bibliograficznych dla każdej nowo wydanej publikacji w danym kraju według przyjętych norm międzynarodowych i upowszechniająca je jak najszybciej w ukazującej się regularnie bibliografii narodowej”⁴³.

Centrala bibliograficzna nie musi być identyfikowana wyłącznie z biblioteką narodową⁴⁴. Oprócz niej funkcję tę mogą pełnić instytucje zewnętrzne lub placówki komercyjne⁴⁵. Zadania, o których wspomniano wcześniej, mogą być wypełniane, jeśli narodowe centrale bibliograficz-

⁴³ *Guidelines for the national bibliographic agency and the national bibliography*, Paris 1979, s. 7. Cyt. za: *Guidelines for national bibliographies in the electronic age*.

⁴⁴ *Bibliografia: metodyka i organizacja*, s. 221.

⁴⁵ Tamże, s. 224.

ne otrzymują egzemplarz obowiązkowy krajowej produkcji wydawniczej, prowadzą kartotekę autorytatywnych nazw osobowych, ciał zbiorowych i tytułów ujednoczonych odnoszących się do krajowej produkcji wydawniczej, prowadzą biura znormalizowanych numerów książek (ISBN), czasopism (ISSN) oraz innych typów dokumentów (np. ISMN – dokumenty muzyczne), realizują program Cataloguing in Publication (CIP), a także współpracują z krajowymi organizacjami autorskimi, księgarskimi i wydawniczymi⁴⁶.

W ostatnich latach można zauważyć tendencję do rozpraszania opracowywania bibliografii narodowej na kilka bibliotek oraz innych instytucji. Bezpośrednim powodem takich przedsięwzięć jest skrócenie czasu między opublikowaniem dokumentu a pojawieniem się jego opisu bibliograficznego w bibliografii narodowej. Podział zadań bibliograficznych między współpracującymi instytucjami jest podyktowany miejscem wydania, językiem bądź formą rejestrowanej pozycji.

Przykładowo we Francji egzemplarz obowiązkowy przekazywany jest do Bibliothèque National de France, Institut National de l'Audiovisuel oraz Centre National de la Cinématography, a nad jakością powstającą „Bibliographie Nationale Française” czuwa Agence Bibliographique Nationale Française, której celem jest koordynacja prac wszystkich komórek bibliotek narodowych oraz innych instytucji otrzymujących egzemplarz obowiązkowy, a także dbałość o wysoką jakość serwisów bibliograficznych⁴⁷. Niemiecka „Deutsche Nationalbibliographie” również powstaje dzięki współpracy trzech bibliotek wchodzących w skład Deutsche Nationalbibliothek: Deutsche Bücherei w Lipsku, Deutsche Bibliothek we Frankfurcie nad Menem oraz Deutsches Musikarchiv w Berlinie⁴⁸. Jeszcze więcej bibliotek tworzy „British National Bibliography”, którą opracowują The British Library (Londyn), The Bodleian Library (University of Oxford), Cambridge University Library, The National Library of Scotland (Edinburgh), The Library of Trinity College (Dublin), The National Library of Wales (Aberystwyth)⁴⁹. „Česka Národní Bibliogra-

⁴⁶ J. Pasztaleniec-Jarzyńska, *Biblioteka Narodowa i narodowa centrala bibliograficzna wobec Narodowego Uniwersalnego Katalogu Centralnego NUKAT*, [w:] *Piąta Ogólnokrajowa Narada Bibliografów*, s. 112–113.

⁴⁷ Por. I. Boudet, *Agence bibliographique nationale française: tradition et innovation*, „International Cataloguing and Bibliographic Control” 1996, vol. 25, no. 2, s. 34–37. Za: *Bibliografia Analityczna Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej*.

⁴⁸ *Bibliografia: metodyka i organizacja*, s. 225.

⁴⁹ Zob. *Guidelines for national bibliographies in the electronic age*.

fia” opracowywana jest przez bibliotekę narodową (Národní knihovna České Republiky), niemniej jednak przy rejestracji książek i map współpracują z nią dwie biblioteki: Vědecká knihovna w Ołomuńcu i Moravská zemská knihovna w Brnie⁵⁰.

Ten sposób przygotowywania bibliografii narodowej bieżącej wiąże się z zaleceniami II Międzynarodowego Kongresu Bibliografów w Kopenhadze (1998 r.), dotyczącymi możliwości przygotowywania bibliografii narodowej w porozumieniu z innymi instytucjami, pozostawiając jednakże odpowiedzialność za ostateczny kształt i jakość przygotowywanych serwisów bibliograficznych centralom bibliograficznym i bibliotekom narodowym⁵¹.

W Polsce znakiem rozpraszania działań przy tworzeniu bibliografii narodowej bieżącej jest powierzenie opracowywania dokumentów różnym zakładom Biblioteki Narodowej, co bezpośrednio wynika z typów rejestrowanych dokumentów. I tak np. od 2001 r. opisy bibliograficzne druków muzycznych przygotowuje się w Zakładzie Druków Muzycznych, dokumenty elektroniczne w Pracowni Dokumentów Elektronicznych, natomiast materiały kartograficzne od 2004 r. w Zakładzie Zbiorów Kartograficznych⁵². Innym przejawem podejmowania współpracy na polu opracowywania bieżącej bibliografii narodowej jest kooperacja Biblioteki Narodowej z wojewódzkimi bibliotekami publicznymi przy tworzeniu bazy „Artykuły z gazet i tygodników polskich 2005”.

Podsumowanie

Nie sposób przedstawić dokładnie wszystkich aspektów funkcjonowania bibliografii narodowych bieżących wymienionych wcześniej krajów w tekście o tak niewielkiej objętości, niemniej jednak na podstawie przytoczonych informacji można wyróżnić kilka cech oraz tendencji rozwojowych omawianych spisów:

- bibliografie narodowe bieżące, dokonując doboru materiałów do rejestracji, kierują się zarówno priorytetami ustalonymi na Kongresie Paryskim w 1977 r. (książki, wydawnictwa ciągłe), jak i wzrastającą liczbą nowych form dokumentów (dokumenty elektroniczne),

⁵⁰ E. Lichtenbergova, dz. cyt.

⁵¹ J. Sadowska, dz. cyt., s. 29.

⁵² Tamże, s. 30.

- normą staje się rejestracja dokumentów elektronicznych oraz poszerza się lista bibliografii narodowych bieżących rejestrujących dokumenty sieciowe,
- najczęściej stosowanymi zasadami opisu są zasady ISBD; do opisu w obrębie członu rejestrującego książki stosuje się dwie charakterystyki instrukcyjno-wyszukiwawcze: jedna to opis przedmiotowy, druga – symbol języka klasyfikacyjnego,
- postępuje rezygnacja z wersji drukowanych bądź w odniesieniu do konkretnych serii, bądź całkowicie,
- wersje elektroniczne dostępne on-line udostępniane są bezpłatnie,
- bibliografie są opracowywane przez więcej niż jedną instytucję, przy czym najczęściej są to biblioteki; zawsze istnieje placówka koordynująca działania, zmierzające do opracowania serwisów bibliograficznych i odpowiadająca za ich ostateczny kształt i jakość.

Bibliografie narodowe bieżące w ciągu ostatnich dwudziestu lat ulegały przeobrażeniom wynikającym przede wszystkim z rozwoju nowoczesnych technologii, które przełożyły się na powstanie nowych form dokumentów oraz nowych postaci fizycznych bibliografii⁵³. Niewątpliwie nie są to ostatnie zmiany, którym będą one ulegać. Głównymi wymienianymi tendencjami w ich rozwoju są: powiązanie metadanych z pełnym tekstem dokumentu, rozwój wersji on-line kosztem minimalizowania roli postaci drukowanej, unifikacja formatów bibliograficznych i opracowania rzeczowego⁵⁴. Zwraca się również uwagę na konieczność kooperacji między bibliotekami narodowymi, gdzie zazwyczaj usytuowana jest centrala bibliograficzna, a innymi wielkimi bibliotekami krajowymi, siecią księgarską i wydawniczą, oczywiście upatrując roli koordynatorów działalności bibliograficznej w księżnicach narodowych⁵⁵. Polska bieżąca bibliografia narodowa nie pozostaje w tyle za swoimi odpowiedniczkami europejskimi. Pozostają wprawdzie kwestie do nadgonienia lub przeorganizowania

⁵³ Por. U. Knutsen, *Changes in the national bibliographies 1996–2001*. W: 67th IFLA Council and General Conference „Libraries and Librarians: Making a Difference in the Knowledge Age”, August 16th–25th 2001, Boston, USA [on-line]. Boston 2001 [dostęp 30 września 2008]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.ifla.org/IV/ifla67/papers/143-199e.pdf>.

⁵⁴ Por. V. Drybin, *Tekuščaâ gosudarstvennaâ bibliografiâ stran Evropy, sovremennoe sostoânie i perspektivy razvitiâ*, „Bibliateczny Svet” 2005, nr 3, s. 16–18. Za: *Bibliografia Analityczna Bibliotekoznawstwa i Informatyki Naukowej*.

⁵⁵ J. Stuart, *The future of national bibliography*, „New Library World” 1999, vol. 100, s. 30–32. Za: *Bibliografia Analityczna Bibliotekoznawstwa i Informatyki Naukowej*.

(np. rejestracja elektronicznych dokumentów sieciowych i ikonograficznych, współredagowanie bibliografii), lecz jak wiadomo, są one uwarunkowane możliwościami finansowymi, organizacyjnymi i prawnymi centrali bibliograficznej. Miejmy nadzieję, że polska bibliografia nadal będzie podążała za tendencjami europejskimi.

The Polish current national bibliography against a background of European trends – observations from the beginning of century

Abstract

The article presents Polish current national bibliography against a background of national bibliographies in: Czech Republic, France, German, Great Britain, Lithuania, Slovakia, Sweden and Russia. The analyze concerns: general selection criteria, numbers of series, sort of bibliographic records, schedule of print series, forms of publications and institutions in charge of current national bibliographies.

